АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС В УМОВАХ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ольга Павловська, *к.е.н., доцент*
Вікторія Олійник, *к.е.н., доцент*
Наталя Данилюк, *к.е.н., доцент*
(кафедра міжнародного менеджменту, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»)

Досліджено концептуальні засади формування зовнішньоторговельної політики країн-членів ЄС, розглядається проблема впливу екологічної політики на економічну інтеграцію та глобалізацію у сучасному світі.

Постанова проблеми. Реалії сьогоденного технологічного розвитку та глобалізації економічних відносин зумовлюють ситуацію, за якої наслідки екологічної політики слід розглядати в рамках єдиного блоку економіко-екологічних питань. Фактично йдеться про нову парадигму сучасного розвитку, яка інтегрує не тільки проблематику розподілу обмежених ресурсів та вивчення процесів їхньої переробки, але й широкий спектр еколого-економічних перспектив розвитку процесів відтворення.

Надзвичайно важливим є питання впливу зовнішньоторговельної та екологічної політики на навколишнє середовище світу. Лібералізація торгівлі змінює навантаження на довкілля, і цей процес залежить від розміру країни та величини доходу на душу населення, а також від торговельного режиму з іншими країнами. У зв'язку з цим постає питання, чи можливо пом'якшити негативний вплив процесів лібералізації торгівлі на довкілля.

Основне ускладнення, яке виникає в процесі лібералізації торгівлі, полягає в тому, що посилення конкуренції може викликати так званий екологічний демпінг, за якого країни послідовно знижують екологічні стандарти з метою отримання порівняльної переваги над конкурентами в торгівлі або залучення іноземного капіталу. Особлива увага даному питанню приділяється в країнах-членах ЄС.

Розробка і застосування країнами-членами ЄС економічних інструментів та адміністративних методів дозволяє привести їх зовнішньоторговельну політику у відповідність до сучасних вимог екологізації економічного розвитку держав світу. Вивчення досвіду об'єднання торговельної і екологічної політики та розробки відповідних програм розвитку економіки в країнах-членах ЄС дає можливість колишнім країнам з перехідною економікою, до яких належить і Україна, підвищити екологічну ефективність своєї зовнішньоторговельної політики.

Попереднє вивчення проблеми. Дослідженню питання розвитку відносин країн світу з ЄС присвячували наукові роботи зарубіжні та вітчизняні вчені: Бураковський І., Гальчинський А., Лук'яненко Д., Сіденко В., Румянцев А., Філіпенко А., Чужиков В., Циганкова Т., Вутон І., Річардсон Дж., Соета Л. та інші.

Незважаючи на існування робіт, що тією чи іншою мірою пов'язані з визначенням та систематизацією основних теоретико-методологічних підходів до формування зовнішньоторговельної політики в умовах екологізації економічного розвитку, все ще існує широкий комплекс невирішених проблем. Особливої актуальності ці проблеми набувають у зв'язку з прийняттям Україною зобов'язань, які випливають з членства в СОТ та можливої інтеграції України до європейських структур і певною мірою обмежують свободу уряду у проведені заходів, спрямованих на захист навколишнього середовища.

Актуальність статті набуває

особливого значення в контексті глобальної економічної інтеграції, оскільки уряди країн дедалі частіше змушені відмовлятися від таких інструментів торговельної політики, як митне регулювання та квотування, і вдаватися до інших засобів захисту внутрішнього ринку, використовуючи для цього і екологічну політику.

Мета статті. Дослідження спільної торговельної політики ЄС має особливе значення для України, оскільки дає можливість більш ефективно використовувати її можливості з метою сприяння сталому розвитку країни та інтеграційному зближенню з Європейським Співтовариством.

Результати дослідження. Якщо порівнювати Європейський Союз з іншими організаціями, такими як СОТ або НАФТА, то можна зазначити, що саме в ЄС питанню сталого розвитку взагалі та екологічним проблемам зокрема приділяється найбільша увага. Як і в СОТ, в ЄС країнам-членам надаються однакові права обмежувати імпорт товарів з інших країн-членів, в яких вимоги щодо екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища не співпадають з внутрішніми стандартами країни. Однак в ЄС також запроваджено поступову гармонізацію екологічних стандартів країн. Ці два положення дозволяють говорити про більшу ступінь конвергенції екологічної та торговельної політики порівняно з СОТ.

Діяльність ЄС з гармонізації та зближення стандартів надзвичайно сприятлива для охорони навколишнього середовища. Стандарти СОТ дозволяють кожній країні впроваджувати імпортні заборони, щоб запобігти такому рівню ризику, який вона вважає за небезпечний. Такий підхід підсилює захист довкілля в межах однієї країни і може непрямо впливати на рівень стандартів у більш бідних.

У рамках ЄС розроблено кілька шляхів структуризації екологічно-торговельних рішень для зменшення політичного тиску, що необхідно для зближення екологічної політики країн-членів. Для цього існує кілька механізмів: по-перше, деякі торгово-екологічні правила вводяться в дію поступово: так імплементація Директиви про викиди газів проводиться у три етапи. Ці етапи можуть залежати від часових чинників (стадія I – 1996-1999 рр.; стадія II – 2000-2005 рр.; стадія III – 2006-2010 рр.); чи від змін у ВВП на душу населення (всі країни з ВВП на душу населення менше 10000 євро вводять стандарт X, тоді як всі країни, в яких ВВП на душу населення більший за 10000, вводять більш строгий стандарт Y). Розбиття на етапи допомагає знизити витрати, які несуть бідніші країни.

По-друге, деякі з еколого-торговельних правил ЄС містять винятки для бідніших країн-членів, наприклад, винятки у Директиві щодо викидів газів для Іспанії та Португалії. Такі законодавчі акти піднімають «середні» стандарти в ЄС, але не за рахунок витрат бідніших країн.

По-третє, деякі еколого-торговельні стандарти уніфікуються на високому, але не на найвищому рівні [1, с.684]. Наприклад, при переговорах щодо переробки твердих відходів було затверджено директиву, яка визначала мінімальний та максимальний відсоток пакувального матеріалу, що підлягає переробці. Німеччина наполягала на збільшенні максимально допустимого рівня переробленого пакувального матеріалу, але відповідно до директиви була змушена зменшити свою діяльність з переробки. Дана директива знизила витрати від гармонізації для бідніших країн, але все рівно сприяла збільшенню рівня переробки в ЄС.

По-четверте, деякі еколого-торговельні правила та стандарти ЄС передбачають гнучкий підхід, що бере до уваги різницю в місцевих умовах, і таким чином знижує витрати на гармонізацію. Наприклад, встановлюючи стандарти по викидах відходів у воду, Комісія ЄС взяла до уваги, що ріки Великобританії мають швидшу течію, ніж материкові річки [4, с.415]. Подібно до того, як для різних машин встановлюються свої норми викидів шкідливих речовин, так для виробників машин з Франції, Італії та Німеччини були встановлені різні вимоги до виробництва, оскільки вони стикаються з різними технологічними та економічними проблемами [5, с.256].

По-п'яте, не всі торговельно-екологічні стандарти ЄС гармонізуються одночасно. Різні проблеми вирішуються в різні періоди часу, що дозволяє

розподілити витрати на порівняно довгий період часу.

По-шосте, деякі з стандартів встановлюють «нижню планку», даючи змогу багатшим країнам-членам встановити власні, більш суворі стандарти. Такий підхід дає можливість підняти стандарти найбільш забруднюючих країн, але потребує менше витрат, ніж підхід, при якому стандарти піднімалися б до найвищого рівня.

Далі, деякі з торговельно-екологічних стандартів чи норм ЄС мають статус «максимальних». Жодна з країн-членів не може вимагати від імпортерів продукції дотримання стандартів, які перевищують цей максимум. Це дає можливість забруднюючим країнам, прийнявши такі стандарти, експортувати свої товари в будь-яку країну Європейського Союзу. І навпаки, якщо виробники вирішують постачати свою продукцію лише на внутрішній ринок своєї країни, вони можуть дотримуватись більш м'яких внутрішніх стандартів, які є нижчими від «максимуму». Сукупний ефект від встановлення «максимуму» дозволяє підвищити «середній» рівень екологічного регулювання і в той же час знизити політичний тиск на виробників, дозволяючи їм вирішувати, чи варто дотримуватись максимальних стандартів.

Торговельна політика ЄС формується на основі правових положень, затверджених Римським договором у 1957 році. Незважаючи на значні зміни в міжнародному економічному середовищі, у дані положення за останні 40 років вносились лише незначні доповнення. Тому у них не відображена зростаюча екологізація економічного розвитку в країнах-членах ЄС і не регламентується торгівля екологічно сприятливими товарами.

Екологічні товари поділяються на дві групи: до першої належить продукція, що прямо чи опосередковано застосовується при наданні екологічних послуг, таких як організація збору та видалення відходів. До другої належать товари, які є екологічно сприятливими. Деякі товари можуть належати одночасно до двох категорій.

Необхідно зауважити, що не існує загальноприйнятої концепції розуміння екологічно сприятливих товарів (ЕСТ). ЮНКТАД визначає ЕСТ як продукцію, яка завдає довкіллю «значно менше шкоди» на одній зі стадій свого життєвого циклу (виробництво, перевезення, споживання та утилізація), ніж інші, альтернативні товари, які мають таке саме призначення; або як продукцію, виробництво та продаж якої слугують для збереження навколишнього середовища [3, с.35]. Типовими ЕСТ вважаються біопаливо, біопестициди, органічні добрива, а також товари, які вироблені при їх використанні. Застосування повторної переробки, біотехнологій, енергетичних технологій дозволило віднести до категорії ЕСТ, окрім інших, також економічні електричні прилади, нетоксичні фарби, будівельні матеріали з переробленої пластмаси, пакувальні матеріали, що розглядаються з урахуванням дії мікроорганізмів, електромобілі, метанові та інші біопалива, відновлювальні джерела електричної енергії.

Відповідно до класифікації ОЕСР та ООН, ЕСТ – це товари, у ході виробництва яких застосовується:

- обмеження забруднення від виробництва (контроль забруднення повітря, водних ресурсів, ґрунту, зменшення шумів та вібрації);
- чисті технології та товари (екологічно ефективні процеси та технології);
- управління забрудненням (використання очищеної води, перероблених матеріалів, відновлювальних джерел енергії, застосування економії енергоносіїв, сталого способу ведення сільського господарства, лісництва, зелений туризм, менеджмент природних ризиків).

Загальна частка ринку, що припадає на ЕСТ, становить 550 мільярдів доларів. У даній галузі протягом останніх п'яти років зростання досягло 14%. Щорічний приріст у розвинених країнах становить 1,6%, у країнах, що розвиваються, – 7%. Аналітики сподіваються, що до 2010 року даний сектор ринку становитиме 600 мільярдів доларів, при чому в країнах, що розвиваються, зростання становитиме 8-12% [2, с.36]. Іншими словами, ринок екологічних товарів ще не є таким великим, як ринок сільськогосподарської продукції чи металопрокату, але приблизно рівний ринку фармакологічної продукції чи ринку інформаційних технологій [7].

В ЄС даний ринок є зрілим, він характеризується високим рівнем кон

куренції, має свій контингент замовників і зростання на даному сегменті повільне чи негативне. У світі ЄС належить значна частка торгівлі ЕСТ. Хоча основним чинником, який впливає на цей ринок, є екологічне регулювання, але ЕСТ є також надзвичайно чутливими до економічних коливань.

На даному етапі торговельні бар'єри – тобто мито, яке застосовується для багатьох видів ЕСТ – є невеликим і в середньому становить близько 3% [6]. Крім того, імпорт ЕСТ інколи має додаткові стимули. Технічне регулювання сприяє торгівлі товарами, які задовольняють вимогам екологічного регулювання. Найважливішою перешкодою у торгівлі ЕСТ була і залишається розбіжність між екологічними стандартами різних країн.

В останні роки країни-члени ЄС входять до групи найбільших експортерів та імпортерів екологічно сприятливих товарів у світі і серед країн ОЕСР. Починаючи з 2000 року в межах ЄС лідируючі позиції у експорті та імпорті ЕСТ займають ФРН та Франція. Протягом періоду з 1995-2007 рр. на ФРН припадала найбільша частка ЕСТ у загальному обсязі міжнародної торгівлі. Для нових країн-членів ЄС, зокрема Польщі, був характерним значний прогрес у їхній адаптації до міжнародних екологічних стандартів. Вони все більше залучаються до міжнародного ринку ЕСТ.

Висновки

Приєднання нових країн-членів до ЄС мало вагомі економічні та екологічні наслідки для усієї Європи. Після входження країн Центральної та Східної Європи до ЄС міжнародна торгівля між ЄС-27 та новими країнами-членами (НКЧ) зазнала значних змін. Розширення ЄС також справляє певний вплив і на стан навколишнього середовища, на екологічну політику, яку проводять уряди європейських країн.

Результати дослідження показують, що, по-перше, підтверджуються загальновідомі переваги вільної торгівлі та спеціалізації виробництва. По-друге, аналіз демонструє, що вільна торгівля може призвести до зменшення загального рівня забруднення, навіть за відсутності екологічної політики. Окрім того, аналіз показує, що при вільній торгівлі одностороннє запровадження екологічної політики з боку ЄС може викликати ефект «переміщення забруднення», що в свою чергу призведе до погіршення стану навколишнього середовища.

Слід мати також на увазі, що в деяких випадках екологічне регулювання може призвести до значного зменшення економічного добробуту. Отже основною передумовою сталого розвитку є координація зовнішньоторговельної та екологічної політики між країнами.

У контексті приєднання України до СОТ та потенційного приєднання до ЄС на перший план виходить проблема екологізації її економічного розвитку, яка б дозволила подолати екологічну кризу і досягти відповідного рівня економічного розвитку. У даній ситуації для України надзвичайно важливим стає досвід країн Центральної та Східної Європи, які при вступі до ЄС стикались зі схожими проблемами. З урахуванням досвіду нових країн-членів ЄС та аналізуючи сучасну економічну та екологічну ситуацію, яка склалась в Україні, можна розробити програму першочергових заходів екологізації економічного розвитку. Для подолання перешкод і для впровадження концепції сталого розвитку в життя необхідно: забезпечити політичну та інформаційну підтримку стратегії сталого розвитку; забезпечити належний рівень екологічної освіти; провести інтеграцію стратегії сталого розвитку в стратегію соціально-економічних реформ в Україні на всіх рівнях (загальнодержавний, регіональний, локальний); впровадити механізми сталого розвитку в економічний сектор країни.

Література

1. Explaining the Common Agricultural Policy. EC Directorate General for Agriculture, Publication, 2005. – 90 p.

2. Kramer L. The Single European Act and Environment Protection: Reflections on Several New Provisions in Community Law // Common Market Law Review. – 2006. – №13. – pp. 678-687.

3. On the sixth environmental action programme of the European Community

Environment 2010 – Our future, our choice / European Commission. – 2006. 24 January – 143 p.

4. Trade and Environment Review 2004 / UNCTAD, New York and Geneva. – 2005.

5. Vandermeersch D. The Single European Act and the Environmental Policy of the European Economic Community // Common Market Law Review. – 2005. – №12. – pp. 407-429.

6. Vogel D. Trading Up: Consumer and Environmental Regulation in a Global Economy. – Cambridge: Harvard University Press, 2006. – 388 p.

7. Pelkmans Jacques, European Integration Methods and Economic Analysis: 3rd Edition, Luxembourg: Landmark, 2006. – 504 p.

8. The WTO, the Internet and Trade in Digital Products: EC-US Perspectives. By Sacha Wunsch-Vincent. Oxford: Hart Publishing, 2006. Pp. xxxi, 295 Reviewed by Dr Andrew D Mitchell

9. Дзеркало тижня, №8(637), 3-7 травня 2006 р.

10. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 Т. – Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та інші. – К.: КНЕУ, 2006. – 592 с.

11. European Constitution http://www.proeuropa.info

12. http://www.eu.org.ua

РЦПУ